

L'ENCLAVAMENT DE L'ALBORNAR (SANTA OLIVA, EL BAIX PENEDÈS) SEGONS ELS CAPBREUS DE 1494 I 1597

Joan LATORRE I SOLÉ

En el present treball tractarem de sistematitzar tots els noms de lloc que es poden trobar en dos capbreus que fan referència a l'Albornar. Hem d'advertir que la toponímia d'aquest petit territori és molt rica en varietat, i alhora és abundant en quantitat, especialment la que s'ha generat des del voltant de l'any 1700. En conseqüència, aquest estudi no recull ni de bon tros tots els topònims del sector, sinó tan sols els que són compresos en aquests dos grups de confessions separats per una centúria. Cal emmarcar aquest treball com un avanç del que, sobre la toponímia de tot el terme municipal de Santa Oliva, fa poc ha iniciat de forma extensiva i intensiva l'autor d'aquestes línies.

L'enclavament de l'Albornar, de 2,33 km², està situat al nor-oest del nucli principal de Santa Oliva, però es troba separat d'aquest pels termes d'Albinyana i de Banyeres del Penedès, i també limita amb el de la Bisbal del Penedès. L'Albornar, el territori del qual és centrat per la masia homònima, és citat per primera vegada l'any 1011 al *Cartulari de Sant Cugat del Vallès* («ipso reger quem dicunt Albornar»). La seva adscripció a Santa Oliva també és antiga; en els primers anys del segle xv, molt probablement des de bastant abans, ja formava part del seu terme i de la seva parròquia. La situació respecte ambdues jurisdiccions es manté en l'actual any 1996, encara que des dels anys vint del nostre segle part del seu territori eclesialístic és traspassat a les Peces-Albinyana. Quan als límits pròpiament dits de l'enclavament, no han variat des de l'època dels dos capbreus.

Fitxa tècnica

TÍTOL: *Capbreu del monestir de Sant Cugat del Vallès* (traducció).

LOCALITZACIÓ: Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca del Penedès. Secció «Capbreus», núm. 46.

ANY: 1492-1494 (la part de l'Albornar és de 1494).

NOTARI: Bartomeu Llopis.

LLENGUA: llatí.

CONTINGUT: 171 folis que comprenen l'Albornar, Moja i Santa Margarida. Les confessions referides a l'Albornar són tres. Això evidencia que falten altres propietaris. De l'anàlisi del contingut es dedueix que la part de territori capbrevat ocupa un percentatge baix respecte al total. No hi ha la confessió del posseïdor de la masia, la qual cosa fa que no en tinguem la descripció ni del mas ni de les seves terres, que sempre han estat molt extenses. Els folis referits a l'Albornar són: 100 *recto* i *verso*, 101 *recto* i 171 *verso*. La separació que hi ha del foli 171 respecte als altres i el fet que sigui l'últim del volum, ens fa pensar que potser en algun moment es van extraïr alguns fulls de la part de l'Albornar.

TÍTOL: *Capbreu jurat del benefici de Tots Sants en lo mo[nestir] de S' Cugat del Vallés.*

LOCALITZACIÓ: Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca del Penedès. Secció «Capbreus», núm. 59.

ANY: 1597.

NOTARI: Pere Guasch.

LENGUA: llatí, excepte la descripció del territori que es fa en català al principi del text.

CONTINGUT: 23 folis que afecten l'Albornar i Bonastre. Les confessions referides a l'Albornar són set, dins els primers cinc folis del volum. Sospitem que la major part dels propietaris hi són referenciats i que els territoris capbrevats poden suposar aproximadament el 90% de l'enclavament. Sortosament tenim la confessió d'Antoni Busquet, el propietari de la masia i de bona part de les terres. Com es pot apreciar, aquest capbreu és molt més ampli que l'anterior en tots els aspectes i, per tant, també en l'àmbit dels topònims que conté.

Topònims

Abans d'iniciar aquest estudi creiem del tot interessant transcriure la descripció dels límits de l'enclavament (intitulat «Quadre del Albornar Vell») que es fa al text inicial del capbreu de 1597. El fragment que reproduïm és fet excepcionalment en català (foli 1 *verso*):

«Nec non quod tota Dicta Quadra terminatur in una Gleba subforma sequenti, Ço es a sol yxent ab lo terme y castell de banyeres mitgensant un torrent que ve de Gimanelles a mitjorn ab lo terme de albinyana mitgensant un margeos Antigos que va de dit torrent de Gimanelles al torrent Mal aponent ab dit terme de Albinyana mitgensant lo dit torrent mal y discorrent fins al mas den busquet del mas Barcelo ahont ya una Antigora a qui a la part de tramuntana va discorrent part ab antigora y part sens antigora qui va del mas Barcelo a la casa Murada y tambe afronta ab la quadra Barbarana y tambe ab la Quadra del ortigos a la mateixa part de tramuntana Encara que entra la dita Quadra del ortigos y la present Quadra ya alguna Difficultat en que nos poden ben Determinar.»

També aprofitem per dir que, malgrat que els dos capbreus estiguin escrits en llatí, els topònims sempre estan en català, la qual cosa facilita enormement la nostra tasca d'investigació.

NOTA: A continuació de cada entrada s'indica entre parèntesi l'any (o els anys) corresponent (s) al capbreu en el qual es localitza aquesta.

1. **Albornar, l'** (1597): Nom de la masia que presideix el territori homònim. En aquella època els seus propietaris, els Busquet, posseïen una part molt important de l'enclavament. És molt important, no tan sols a nivell toponímic sinó també en l'àmbit historiogràfic penedesenc, el fet que en descriure els edificis es parli del *masum* [o *mansum*] *cum turri rotunda*. Precisament ja al *Cartulari de Sant Cugat del Vallès* es parla l'any 1202 de la torre (*turre*) de l'Albornar, mentre que el 1234 consta com a *castrum*. Fins ara aquestes expressions medievals havien estat considerades únicament com a categories jurídiques. Sense el més mínim ànim de negar aquestes asseveracions, amb la prova documental que ara presentem podem afegir que hi havia un cos constructiu en forma de torre rodona. En l'actualitat no se'n conserva cap element visible, car amb aquest motiu vam fer una inspecció ocular als baixos de l'interior de la masia, però vam aconseguir un resultat negatiu.
2. **Albornar, l'** (1494): És lloc i quadra, fent referència a l'enclavament.
3. **Albornar Vell, l'** (1597): També és lloc i quadra, comprnent igualment l'enclavament. L'expressió «Albornar Vell» la tenim extraordinàriament documentada tot al llarg dels segles XVI, XVII i XVIII, però no es dona en cap època més ni anterior ni posterior. Malgrat el que pugui semblar, no és contraposició de cap hipotètic «Albornar Nou», ja que al territori no hi va haver cap altra masia fins al voltant de l'any 1700 (Cal Coloma i la Casa Nova de l'Albornar). Més aviat sembla ser el record que havia estat un dels primers llocs d'aparèixer a la plana baixpenedesenca.*
4. **Camí de l'Albornar a la Bisbal del Penedès** (1597): És afrontació: «camino quo itur ala bisbal» i «cami qui va a la bisbal».
5. **Camí de l'Albornar a l'Ortigós** (1494, 1597): El 1494 i 1597 s'anomena repetidament el «camino del pou». El 1597 és el «camino del pou vell quo itur al ortigos». Tot plegat són dues formes de denominar la mateixa via.
6. **Camí de l'Albornar a les Peces** (1597): S'anomena moltes vegades, sempre com a afrontació: «camino quo itur del albornar a les pesses» i «camino quo itur a les pesses i al vendrell».

* El nostre amic Vicenç Carbonell i Virella ens ha fet arribar un article seu intitulat «L'Albornar», aparegut a la revista *Talaia* de Vilanova i la Geltrú (gener-març 1995). Es tracta d'un recull d'aquest topònim al Penedès amb les dates més antigues de referència de cada lloc on és documentat. A part del de Santa Oliva, en detecta tres més a l'Alt Penedès i un al Garraf: a Santa Margarida (1127), a les Cabanyes (1746), a Santa Fe («Els Albornars», sense indicar cap any) i a la Geltrú («Los Albornars», 1408). Al nostre entendre aquestes dades, tot i ser molt valuoses, no solucionen el nostre problema, ja que els topònims referenciats apareixen per primera vegada marcadament diferenciats en el temps, ja sigui amb anterioritat o posterioritat, als primers anys del segle XVI, que és quan es comença a parlar de l'Albornar Vell.

7. **Camí de l'Albornar al torrent** (1597): «camino quo itur de dicto loco del albornar al torrente». És afrontació. Per la descripció que es dóna al text, aquest torrent és el de l'Albornar, que passa a pocs metres de la masia. Per tant, aquest camí correspon a un segment molt curt del camí de Vilafranca del Penedès a Valls.
8. **Camí del pou** (1494, 1597): *Vegeu* Camí de l'Albornar a l'Ortigós.
9. **Camí del pou vell** (1597): *Vegeu* Camí de l'Albornar a l'Ortigós.
10. **Camí vell** (1597): «camino veteri». Tot i que no n'hem pogut precisar amb exactitud la ubicació, cal situar-lo entre el camí de les Peces (núm. 6) i el de la Bisbal del Penedès (núm. 4). En un altre lloc aquell mateix any es parla d'«un camí vell», però no sabem si es refereix a la mateixa via o a una altra, car no queda gens especificat on es troba.
11. **Camí de Vilafranca del Penedès a Valls** (1597): Sota aquesta expressió hem agrupat tres formes diferents d'anomenar el mateix camí: «camino del arbos», «camino quo itur de dicta villa de arbutio ad villam de vallibus» i «camino quo itur de dicto loco del albornar ad villam de Valls».
12. **Camp del teuler, el** (1597): Al capbreu de 1597 es descriu una extensa finca, de 50 jornals de terra, que ocupa tres sectors amb diferent denominació: «totam illam petiam terrem [...] vocatur lo Camp del teule, part los planerots, part lo llors». En desconeixem la ubicació, tot i que el topònim «los planerots» podria tenir relació amb el grup que hem inclòs dins «Planes, les» (núm. 25).
13. **Carrerada pública** (1597): «cum Carraria publica». És afrontació. En desconeixem la ubicació.
14. **Collada del pou, la** (1597): «petiam terre vocatam la quellada del pou». Afronta, a orient, amb el «camino del pou vell quo itur al ortigós». *Vegeu* Camí de l'Albornar a l'Ortigós.
15. **Coma Fonollosa, la** (1597): «locum dictum la Coma fonollosa». Sembla que estaria al sector nord del territori, limitant amb el terme municipal de la Bisbal del Penedès pel cantó de l'Ortigós.
16. **Cortals, les** (1597): «un camp de sort anomenada las cortals». És afrontació.
17. **Figueral, el** (1494, 1597): El 1494 llegim nombroses vegades «petia terre nuncupata lo figueral dins la parellada» i el 1597 «petiam terre nuncupatam lo figueral». *Vegeu* Parellada, la.
18. **Gleva** (1494, 1597): Referit a l'enclavament, als dos capbreus és anomenat el «mansum cum gleba» en diversos llocs. Una gleva és un camp o conjunt de terres sense solució de continuïtat. Suposem que més aviat es refereix al fet que el territori de l'Albornar estava repartit entre diferents propietaris.
19. **Llors, el** (1597): *Vegeu* Camp del Teuler, el.
20. **Oliveres d'en Guasch; les** (1597): «unes oliveres den Canyelles dites les oliveres den Guasch». Com es pot veure el nom vindria d'un antic propietari.
21. **Parellada, la** (1494, 1597): Als dos capbreus s'esmenta «la parellada devant la casa». Aquesta peça de terra estava situada immediatament al sud de la masia de l'Albornar. Una parellada és una jovada. Es tracta d'una mesura superficial agrària equivalent a l'extensió de terra que una parella de bous pot llaurar en un dia. Dins seu hi havia el Figueral (*Vegeu*).

22. **Pas del llorer, el** (1597): Peça de terra prop del camí de l'Albornar a la Bisbal del Penedès «ques diu lo passo del llorer».
23. **Plana, la** (1597): «locum dictum la plana». *Vegeu* Planes, les.
24. **Planerots, els** (1597): *Vegeu* Camp del Teuler, el.
25. **Planes, les** (1597): Amb les variants de «la Plana», «les Planes» i «les Planes de l'Albornar» es denomina tota l'extensa zona situada a l'oest de l'enclavament. Limita amb el torrent Mal.
26. **Planes de l'Albornar, les** (1597): «locum dictum les planes del albornar»: *Vegeu* Planes, les.
27. **Platea publica** (1597): Ho anotem tal com ho hem trobat, en la seva forma llatinitzada. És afrontació: «cum platea publica dicte quadre del albornar». No queda clarificat on era. Sembla que es tractaria d'un espai amb forma de plaça de mides generoses.
28. **Santa Oliva** (1494, 1597): El territori de l'Albornar pertany, ja ho hem dit a la introducció, al terme i a la parròquia de Santa Oliva des de, com a mínim, els inicis del segle xv. Per això, el 1494 i el 1597 es parla del «loci del albornar parrochie ecclie Sancti olive», o sia com a parròquia de l'esmentat poble.
29. **Sort, la** (1597): «totam illam petiam terre nuncupatam la Sort del torrent mal i del camí de les pesses». Aquest topònim, molt freqüent a les nostres comarques, el localitzem al sud del camí de l'Albornar a les Peces i a l'oest del torrent Mal, o sia a l'angle sud-oest de l'enclavament, a la zona de les Planes. També s'anomena alguna sort més, sense determinar-ne la ubicació (només d'una es diu que és a les Cortals). Una sort és una peça de terra petita.
30. **Torre rodona** (1597): *Vegeu* Albornar, l' (1597).
31. **Torrent, el** (1597): *Vegeu* Camí de l'Albornar al torrent.
32. **Torrent de Gimanelles** (1597): «torrent que ve de Gimanelles», «torrent de Gimanelles». És una de les tantes denominacions del torrent de l'Albornar. Fa de límit entre l'enclavament i el terme municipal de Banyeres del Penedès.
33. **Torrent de Gimanelles al Vendrell** (1597): «torriente qui discurri de Gimanelles al vendrell». *Vegeu* Torrent de Gimanelles.
34. **Torrent Mal, el** (1494, 1597): Fa de límit entre el territori de l'Albornar i el terme municipal d'Albinyana. El 1494 llegim «torrente nuncupato lo torrent mal». El 1597 el topònim «torrent Mal» es repeteix amb freqüència; fins i tot en una ocasió es parla del «torrente vulgo dicto torrent mal».

